

प्रकरण सहावे

उपसंहार

प्रकरण ६ वे

उपसंहार

प्रस्तुत उपसंहार प्रकरणात मागील सर्व प्रकरणाचा उहापोह करून हाती आलेल्या निष्कर्षाची मांडणी केली आहे. "कलेचे कातडे" या कादंबरीचा अभ्यास याचा विचार केला आहे. या कादंबरीचा अभ्यास करताना पुढील प्रकरणाचा विचार केला आहे.

पहिल्या प्रकरणात "कादंबरीची संकल्पना व स्वरूप" पहाता वेगवेगळ्या समीक्षकांनी 'कादंबरीविषयी व्याख्या, कादंबरीची उत्पत्ती, कादंबरीचे स्वरूप, कादंबरीचे घटक, कादंबरीची वाटचाल याविषयी विचार केला आहे. तसेच कादंबरी वाङ्मयाची सुरवात कशी झाली, कादंबरी वाङ्मयाचे वेगवेगळे विभाग कोणते व आजची कादंबरी तिचे विषय यासंबंधी विचार केल्यानंतर वेगवेगळे वाङ्मयप्रकार हाताळणारे आनंद यादव यांचे कादंबरी म्हणून कोणते विशेष दिसून येतात यासंबंधी विचार केला आहे.

दुसऱ्या प्रकरणात 'आनंद यादव व्यक्ती आणि व्यक्तिमत्त्व' याचा विचार केला आहे. आनंद यादवांनी आपल्या साहित्य लेखनाची सुरवात कविता लेखनाने केली. नवकथेच्या कालखंडात त्यांनी कथालेखन केले. कथा विविध मासिकातून प्रसिद्ध झाल्या. नंतर कथासंग्रह निघाले. दोन ललित लेखाचे संग्रह प्रसिद्ध झाले. समीक्षलेखनही केले आहे. कादंबरी लेखनही त्यांचे महत्त्वाचे आहे. याचा विचार या प्रकरणात वरीलप्रमाणे मांडला आहे.

तिसऱ्या प्रकरणात 'कलेचे कातडे कादंबरीचे आशयसूत्र' याचा विचार केला आहे. कोणतीही कादंबरी कोणत्या ना कोणत्या ठिकाणी घडते. तेथे काही माणसे वावरतात. कादंबरीतील अशा माणसांना पात्रे म्हणतात. स्थल, काल, आणि व्यक्ती एकत्र आले की घटना घडू लागतात. अशा घटनाची गुंफन म्हणजे कादंबरीचे कथानक

होय. कादंबरीतील घटना ज्या सूत्रात बांधल्या जातात. त्यांना आपण आशयसूत्र म्हणतो त्यातून लेखकाचे मनोगत स्पष्ट होते. ते आपणास 'कलेचे कातडे' या कादंबरीत मांडले आहे. या कादंबरीत आप्पासाहेब कुलकर्णीचे 'भक्ष्यान्तर' या कादंबरीचे वर्णन केले आहे. या कादंबरीला साहित्य विद्या व्यासपीठाचा पुरस्कार मिळाला. हा पुरस्कार मिळाल्यामुळे साहित्यसृष्टीत उत्साहाच वातावरण निर्माण झाले. आप्पासाहेबांच्या घरी फोनवर फोन येत होते.

'भक्ष्यान्तर' या कादंबरीतील तरसांचा अनुभव आप्पासाहेबांनी पत्रकारांना सांगितला आहे. पत्रकार राजीव देशपांडे यांनी आप्पासाहेब कुलकर्णीची 'भक्ष्यान्तर' ही कादंबरी चक्र उचलेगिरी आहे याचा प्रदीर्घ लेख त्यांनी प्रसिद्ध केला होता. 'भक्ष्यान्तर' ही कादंबरी कृकच्या ग्रंथावर आधारीत आहे. असा नुसता उल्लेख जरी त्यांनी केला असता तरी त्यांच्यावर वाङ्मयचौर्याचा आरोप आला नसता. 'भक्ष्यान्तर' प्रकरणाचा आप्पासाहेबांच्यावर फार मोठा आघात झाला होता. याचे वर्णन आनंद यादव यांनी "कलेचे कातडे" या कादंबरीत मांडले आहे. याचा विचार आशयसूत्राच्या प्रकरणात विचार केला आहे.

चौथ्या प्रकरणात "कलेचे कातडे" कादंबरीतील व्यक्तीरेखा' याचा विचार केला आहे. व्यक्तीरेखा हा कादंबरीतील महत्त्वाचा घटक आहे. कादंबरीच्या आशयसूत्राच्या संदर्भात व्यक्तीरेखाचे स्थान महत्त्वाचे आहे. "कलेचे कातडे" या कादंबरीत आप्पासाहेबांची ही एक मध्यवर्ती व्यक्तीरेखा आहे. एक सुप्रसिद्ध लेखक अशा रूपात ही व्यक्तीरेखा या कादंबरीचे लेखक आनंद यादव यांनी तिला रंगविलेली आहे. तसेच बापूसाहेबांचीही व्यक्तीरेखा रूढी रितीरिवाज, धार्मिक वृत्तीची दुसऱ्यासाठी धडपडणारी, विचार करणारी, मदत करणारी दिसून येते. तसेच स्त्री व्यक्तीरेखा ही पहात असताना सुमन, जयाताई, शकुंतला कस्मरकर या व्यक्तीरेखा हलक्या, प्रेमळ तसेच काही वेळा तापट स्वभावाच्या दिसून येतात. तसेच अनेक पत्रकारांचाही उल्लेख

या कादंबरीत पाहवयास मिळतो. गौण व्यक्तिरेखाचाही उल्लेख केला आहे. या सर्वांचे वर्णन या प्रकरणातून केले आहे.

पाचव्या प्रकरणात ‘‘कलेचे कातडे’ कादंबरीतील निवेदन व भाषाशैली’ याचा विचार केला आहे. प्रत्येक कलावंताचा जसा एक खास पिंड असतो तसेच त्याच्या निर्मितीची एक शैली असते. ‘‘भावना व विचार व्यक्त करण्याचे साधन म्हणजे भाषा होय. लेखकानुसार भाषेचे स्वरूप बदलते. कादंबरी हा निवेदन प्रधान असा वाङ्मयप्रकार आहे. कादंबरीत आकार देणाऱ्या व्यक्तिरेखा यांचे परस्पर संबंध, कादंबरीतील घटना, प्रसंग या सर्वांची मांडणी करण्यासाठी कादंबरीकाराजवळ निवेदन हे साधन असते. निवेदन, वर्णने, संवाद अशा घटकांनी कादंबरीची भाषा तयार होते. वर्णनात्मता हा भाषाशैलीचा विशेष मानला जातो. शैली हा लेखकाच्या व्यक्तिमत्त्वाने रंगलेली असते. म्हणून भाषाशैलीचे स्वरूप समजावून घेताना लेखकाचे व्यक्तिमत्त्व समजावून घेतले पाहिजे. कादंबरीतील निवेदन व भाषेविषयी विचार करता आपण ‘‘कलेचे कातडे’’ याचा विचार पुढील प्रमाणे करतो. कादंबरीतील निवेदनाचे स्वरूप, संवाद, प्रसंग, विशेषण याचा विचार ‘‘कलेचे कातडे’’ कादंबरीतील निवेदन व भाषाशैली यामध्ये आनंद यादव यांनी केला आहे.

निष्कर्ष

१. ‘कलेचे कातडे’ ही आनंद यादवांची स्वतंत्र कादंबरी आहे.
२. कलावादाचा आश्रय घेऊन साहित्यविश्व दुषित करणाऱ्या प्रवृत्तीवर ही कादंबरी प्रकाश टाकते.
३. सृजनशील लेखन करून उत्तर दर्जाची कलाकृती निर्माण करण्यापेक्षा वाङ्मय चौर्य करून खोऱ्या प्रसिद्धीसाठी धडपडणाऱ्या प्रवृत्तीवर ही कादंबरी प्रहार करते.

४. आशयसूत्र निवेदन आणि भाषाशैली याबाबतीत ही कादंबरी वेगळेपणाचा प्रत्यय देते.
५. कलावाद आणि साहित्यव्यवहार यांची सांगड घालून वास्तवाकडे लक्ष वेधणारी यादवांची कलेचे कातडे ही कादंबरी आहे.
